

Андрэй АЛЕКСАНДРОВІЧ

ПІСЬМЕННІК І МОВА

"Па ўсяму фронту савецкай літаратуры побач з барацьбой за высокі ідэйны ўзровень мастацкіх твораў, з барацьбой супроць варожай пралетарыяту ідэалогіі трэба моцна ўзяцца за рашэнне праблем майстэрства, праблемы аўладання яркай, прыгожай і багатай мовай". ("Правда").

Пытанні якасці **мовы** мастацкага твору, узятыя А.М.Горкім, набываюць выключна вялікае палітычнае значэнне для **моў** усіх народаў СССР.

У Савецкай Беларусі барацьба за ачыстку мовы ад класава-шкодных плыняў, ад нацдэмізмаў, архаізмаў, ад штучна ўтвораных па нацыяналістычнаму тыпу слоў — асабліва востра разгарнулася ў сувязі з гістарычнай пастановай СНК БССР аб рэформе беларускага правапіса.

Аднак, гэта барацьба амаль выключна праходзіла па шляху ачыткі нашай мовы ад нацдэмаўскага шкодніцтва як у галіне слоўніка, тэрміналогіі, так і форм перадачы слова на пісьме.

Пытанні, пастаўленыя А.М.Горкім, гэта ўжо другі, вышэйшы этап, у які мы абавязаны ўключыцца, гэта ўжо далейшы крок, новая якасць у барацьбе за сацыялістычную культуру.

Распрацоўваючы праблемы літаратурнай мовы, нельга абмежавацца казначэйскім наскокам, нельга таксама і зводзіць пытанні якасці мовы да граматыкі і стылістыкі ў вузкім

разуменні гэтых слоў. Неабходна пастаянная, сістэматычная навукова-даследчая работа.

У літаратурных і лінгвістычных колах СССР адбываліся і адбываюцца дыскусіі аб сацыялістычным рэалізме і праблемах мовы.

Асноўны змест дыскусій аб мове – барацьба за высокую якасць літаратуры. Дыскусія разгортваецца вакол праблемы адносін сучаснай літаратурнай мовы да мовы класікаў.

Паўстала востра пытанне і аб адносінах сучаснай літаратурнай мовы да дыялектаў.

Беспрэчна адно, што імкненне "абнавіць" мову за кошт запляснелых, захалусных хутарашскіх славечак з"яўляецца рэакцыйным, і такая "абноўленая" мова з"яўлялася-б арганічна чужой пралетарыяту.

Іменна шляхам такога "абнаўлення" нашай мовы і ішлі ў сваёй контррэвалюцыйнай дзейнасці беларускія нацдэмы. Аб гэтым выразна сказаў у сваіх паказаннях следству махровы нацдэм Лёсік. Ён сцвердзіў, што "мову рабочых і бяднейшага сялянства мы свядома ігнаравалі... Мы бралі ўстаноўкі на кулацкія элементы сялянскага насельніцтва. Такім чынам у беларускай літаратурнай мове з"явіліся "вызыск" замест "эксплаатацыя", "хорда" замест "струна", "вогнішча" замест "фокус", "страмапіс" замест "парнаграфія" і т.д. Такімі словамі перапоўнены ўсе тэрміналагічныя выпускі, асабліва іх першыя выданні, калі тэрміналагічныя камісіі працавалі бескантрольна".

І вось гэту "тэрміналагічную работу" прапагандуе ў літаратуры, раіць пісьменнікам вывучаць і скарыстоўваць у

сваёй мастацкай творчасці другі іезуіт-нацдэм Дубоўка. У часопісі "Узвышша" (якая з"яўлялася "тэарэтычнай" трыбунай беларуская контррэвалюцыі) Дубоўка пісаў: "Дзіўным здаецца, наколькі мы мала знаёмы з дасягненнямі нашай сучаснай мовы. Няхай чытач возьме перачытае хоць-бы медычную тэрміналогію (остэалогію), якая з"яўляецца класічнай па сваёй апрацаванасці і ўгрунтаванасці".

Лёсік прызнаўся ўжо, якая падітычная сутнасць гэтай "угрунтаванасці", а разгарніце старонкі дубоўкаўскай "класічнай тэрміналогіі" і вы ўбачыце такія з"явішчы, што слова "мушскулы" перакладаецца словам "цягліцы", "цыстэрна" - "зборня", "бронхі" - "дыхнікі", "выхад" - "прыдзвернік", "ангіялогія" - "судзінаведанне" і т.д.

Барацьба контррэвалюцыйных нацдэмаў за стварэнне "самабытнай", "расава-чыстай" беларускай мовы ішла адзіным фронтам і ўнутры БССР і заганіцай.

Агалцелы нацдэм-белагвардзеец Ластоўскі быў выдаў у Коўне слоўнік і гэтым "узмацніў" пазіцыі контррэвалюцыі. Што барацьба за "самабытную" мову была толькі маскіроўкай, якая прыкрывала іх барацьбу супроць саветаў, з усёй выразнасцю сведчыць нам гэты "расійска-крыўскі слоўнік". Цэлы рад папулярнейшых бытавых і інтэрнацыянальных слоў "перакладаліся" наўмысля нагла. Напрыклад, слова "энтузіязм" перакладаецца словам "захват", "экземпляр" - "аднец", "экспедыцыя" - "высылка", "пасажыр" - "сядак", "эгаізм" - "сабетніцтва", "шаблон" - "соймень", "бухгалтар" - "кнігатай", "эра" - "дзеястан", "фiкцыя" - "марока", "цэгла" - "лімпач", "настаўнік" - "вукар",

"мастак" - "кудзейнік", "скульптар" - "даўбняр" і інш.

Зусім зразумела, што гэта мова для нас чужая, але па гэтаму "даўбнярскаму" шляху яны імкнуліся накіраваць развіццё беларускай літаратурнай мовы. Нацдэмы ўпарта дамагаліся свайго. Лёсік з усім сваім шаленствам абураўся, што "наша кніжная мова, мова школьных падручнікаў, папулярных народных кніг і асабліва мова штодзённых газет, агулам кажучы, малападобна да жывой беларускай або крывічанскай ці крывіцкай мовы".

Але "сухія тэорыі" могуць быць мала эфектнымі, і Дубоўка імкнецца сродкамі "паэзіі" кінучь заклік:

Кіруючыся вечнай умовай
 І ты, паэта, уладар над мовай
 Рыхтуй уважна грунт і працавіта
 Ў люд паспаліты перлам неўмірушчым
 Яна зайсніцца, з мірсямі спавіта,
 Калі ад слова шумавінне знішчым.

Гэты контррэвалюцыйны заклік быў напісан на іх штандары, пад якім яны творчасць арганізатара белых банд А.Гаруна абвешчалі пралетарскай, пад якім яны прапаведвалі "тэорыю беларускай душы", і на гэтай "базе" змагаліся за стварэнне беларускай "паэзіі лесу, паэзіі дрыгвы", бо "край беларускі лясісты і балоцісты" - кажа Багдановіч, - зось нам і патрэбна стварыць паэзію лесу, паэзію дрыгвы".

На гэтай аснове нацдэмаўскі літаратурны "крытык" Бабарэка разводзіць "тэорыі", што быццам-бы "практыка паказвае, напрыклад, што вельмі часта за пралетарскі твор выдаецца і

лічыцца той твор, дзе ўспамінаюцца словы "пралетарыят", "Асінбуд", "трамвай", "рэвалюцыя" і т.д. Гэта верхглядства... З гэтым верхглядствам "Узвышша" вось ужо тры гады змагаецца" За "сапраўдную пралетарскую творчасць, якую будуць помніць вякі і народы", выдавалася дубоўкінская творчасць з яго контррэвалюцыйнымі "мірсямі паспалітымі".

Не адставаў у гэтай рабоце і паэт банды Булак-Булаховіча Я.Пушча, які пад канец сваёй інтэрвенцкай дзейнасці залямантаваў, што, бач, вельмі далёка зайшлі ў контррэвалюцыйнай рабоце, і загаласіла немым голасам яго атрутнае кулацкае нутро:

Усе, усе мы носім маскі
Нат скінуць дома баімося.

Пад уплывам гэтай моўнай "тэорыі і практыкі" знаходзяцца некаторыя пісьменнікі яшчэ і цяпер.

"У ліку грандысэных задач стварэння новай сацыялістычнай культуры перад намі пастаўлена задача арганізацыі мовы, ачышчэння яе ад паразітыўнага хламу" (А.М.Горкі). А гэтага паразітыўнага хламу ў нашай літаратуры яшчэ нямала.

Супроць такога рэакцыйнага з'явішча толькі цяпер распачынаецца сур'ёзная барацьба. І гэту барацьбу трэба давесці да канца. Трэба ачысціць ад слоўнага хламу творчасць усіх пісьменнікаў, не глядзячы на асобы. Упартасць некаторых пісьменнікаў, нежаданне прызнаць неабходнасць чысткі мовы ад старасвецкага гнілля будзе насіць класава-варожы нам характар. Гэты палітычны вывад мы робім таму, што адной з асноўных задач нацдэмаў, як мы вышэй бачылі, было інтэнсіўнае

засмечванне нашай мовы архаізмамі і буржуазна-нацыяналістычнымі "неалагізмамі". Гэта быў прыём, метада беларускай контррэвалюцыі - своеасаблівай "самабытнай" лексікай, лексікай "дыялектаў" праводзіць барацьбу супроць сацыялістычнага будаўніцтва.

За адзіную, высокую якасці культурную мову - супроць захалуснай страката-хутаранскай слоўнай плесені - пад гэтым знакам павінна праходзіць уся работа па адточванню нашай мовы, не забываючыся, што мова для нас не з"яўляецца саматэмай, што яна толькі наш сродак у барацьбе за ажыццяўленне тых задач, якія ставіць праграма партыі, якія з усёй дакладнасцю вызначаны ў работах Леніна і Сталіна.

Ёсць рад пісьменнікаў, якія абодвума рукамі яшчэ і цяпер трымаюцца за старое, мёртвае і па сутнасці нам чужое і ніяк не дапушчаюць у сваю творчасць новых праяўленняў мовы, хоць і пішуць аб новым, хоць і бяруць сучасную тэматыку.

Мова змяняецца. Мы з"яўляемся сведкамі палітэхнізацыі нашай мовы, з"яўлення новых слоў, новых словаўтварэнняў. Ход сацыялістычнага будаўніцтва, росквіт індустрыі, калектывізацыя сельскай гаспадаркі, ленінская культурная рэвалюцыя - усё гэта штодзённа нараджае новыя падзеі, новых герояў, нараджае і новыя паняцці, новыя тэрміны і словы.

Новыя паняцці, новыя тэрміны і словы аднолькава ўліваюцца ў скарбніцу моў усіх народаў СССР, і гэта з"яўляецца самым яркім узорам перамог пралетарскага інтэрнацыяналізма, пад сцягам якога павінна разгортвацца барацьба за культуру мовы, пад сцягам якога ўшчэнт зломляцца рамкі нацыянальнай абмежаванасці.

Тыя пісьменнікі, якія будуць трымацца слоўніка Даля, а беларускія - слоўніка Насовіча, - ім нашу сацыялістычную тэматыку не ўзняць на высокі ідэйна-мастацкі ўзровень, бо не будзе ў іх для гэтага патрэбных моўных сродкаў.

Крытэрыі якасці нашай мовы мы павінны шукаць у работах класікаў марксізма - Маркса-Энгельса-Леніна-Сталіна. У іх выказваннях аб мове асноўныя выходныя прынцыпы для нашай барацьбы.

Перад усёй савецкай літаратурнай грамадскасцю стаіць задача яшчэ большай актывізацыі ў барацьбе за даступную мільёнам, чоткую, прыгожую, многагранную народную мову і ачыстку яе ад паразітыўнага хламу, прынесенага нацыяналістамі. Сацыялістычны рэалізм патрабуе найбольш поўнага адлюстравання рэчаіснасці, максімальнай даступнасці мастацтва. Гэта патрабаванне поўнасцю прад'яўляецца і да літаратурнай мовы.

"Звязда", 1934, 8-УІ, № 123, с. 2.